

Vrouwenrechten in de Arabische wereld

Minister Hillary Clinton en de vrome moslimvrouw in Egypte.

Bondgenoten of opponenten?

Student	Linda van Dongen
Studentnummer	3557286
Opleiding	Taal- en Cultuurstudies
Hoofdrichting	Politieke Geschiedenis en Internationale Betrekkingen
Faculteit	Geesteswetenschappen, Universiteit Utrecht
Begeleider	Dr. W. Boender
Datum	6 juli 2012

Inhoud

1. Inleiding	03.
<i>Deel 1 literatuurstudie</i>	
2. Historische betrekkingen tussen de Verenigde Staten en Egypte	07.
2.1 Betrekkingen tussen 1945-2010	07.
2.1.1 Olie	07.
2.1.2 Panarabisme	07.
2.1.3 Israël	08.
2.1.4 Overige conflicten	08.
2.2 De Arabische lente in 2011	09.
3. De Verenigde Staten	10.
3.1 Vrouwenrechten	10.
3.2 Vrouwenrechten in de Arabische wereld	12.
3.3 Vrouwenrechten in Egypte	14.
4. Egypte	16.
4.1 Women's Mosque Movement	16.
4.2 Cruciale beperkingen voor vrouwen	18.
4.2.1 Seksueel geweld	19.
4.2.2 Educatie	20.
4.2.3 Arbeidsproces	20.
4.2.4 Politiek proces	21.
<i>Deel 2 analyse</i>	
5. Vergelijking tussen de Verenigde Staten en Egypte	22.
5.1 Vrouwenrechten	22.
5.2 Democratie	23.
5.3 Tegengestelde belangen	24.
5.3.1 Tegengestelde politieke strategie	25.
5.3.2 Tegengestelde politieke strategie vrouwenrechten	25.
6. Veldonderzoek	28.
6.1 Autonomie en emancipatie	28.
6.2 Politieke strategie	29.
6.3 Mogelijke samenwerking Verenigde Staten en Egypte	29.
<i>Deel 3 interpretatie</i>	
7. Conclusie	30.
8. Literatuurlijst	32.

1. Inleiding

“Peoples’ rights include free speech, the freedom of peaceful assembly, the freedom of religion, equality for men and women under the rule of law, and the right to choose your own leaders, whether you live in Baghdad or Damascus, Sanaa or Tehran. We (the Obama Administration) have refused to condemn the Islamist parties’ political gains, or their advocacy of policies that subordinate women in the workplace, in politics and in family life”, aldus Barack Obama, president van de Verenigde Staten in een speech op 4 juni 2009 in Cairo.¹

Dit onderzoek gaat over het buitenlandbeleid van de Verenigde Staten, onder minister van Buitenlandse Zaken Hillary Clinton, ten aanzien van vrouwenrechten in de Arabische wereld. Met de Arabische wereld worden tweeëntwintig landen aangeduid waar overwegend Arabisch wordt gesproken. De belangrijkste religie in de Arabische wereld is de islam. In dit onderzoek ligt de focus binnen de Arabische wereld op Egypte. Egypte vervult binnen de Arabische wereld een voortrekkersrol. De Verenigde Staten hebben in december 2011 het *United States National Action Plan on Women, Peace, and Security*² opgesteld. Dit actieplan is een uitbreiding op het gebied van genderverhoudingen ten aanzien van het *National Security Strategy*³, door president Barack Obama in mei 2010, en het *2010 Quadrennial Diplomacy and Development Review*⁴, door minister van Buitenlandse Zaken Hillary Clinton in december 2010. Het actieplan is opgesteld door de Verenigde Staten om wereldwijd de positie en de rechten van de vrouw te versterken.⁵ Ten eerste willen de Verenigde Staten streven naar een gelijke behandeling voor mannen en vrouwen. Dit willen zij bereiken door vrouwen te betrekken bij vredesonderhandelingen en conflictpreventie en door vrouwen een gelijke toegang tot veiligheid, educatie, arbeid en bescherming tegen (seksueel) geweld te bieden.⁶ Ten tweede willen de Verenigde Staten in landen waar geen democratische overheid regeert de democratie aanmoedigen.

De Verenigde Staten geven aan dat vrouwen in een land waar geen democratische overheid regeert meer schending van vrouwenrechten ondervinden dan vrouwen in een land waar wel een democratische overheid regeert.⁷ Clinton richt zich hierbij op het beleid van de overheden in islamitische landen.⁸ Zij spreekt haar zorgen uit over de impact van islamitische politieke bewegingen op vrouwen. Islamitische politieke bewegingen streven naar een politiek islamitisch regime dat de sharia wetgeving nastreeft. Dit

¹ B. Obama, *Remarks at Cairo University* (4 juni 2009) <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09> (12 maart 2012).

² The White House Washington, *United States National Action Plan on Women, Peace, and Security* (Washington 2011).

³ B. Obama, *National Security Strategy* (Washington 2010).

⁴ H.R. Clinton, *The First Quadrennial Diplomacy and Development Review* (Washington 2010).

⁵ N. Munro, ‘Clinton cleaning up after Obama’s Middle East policy’, (versie 21 december 2011) <http://dailycaller.com/2011/12/21/clinton-cleaning-up-after-obamas-middle-east-policy/> (12 februari 2012) 1.

⁶ The White House Washington, *United States National Action Plan on Women, Peace, and Security* 1-2.

⁷ A.K. Wing en P.P. Nadimi, ‘Women’s Rights in the Muslim World and the Age of Obama’ *Transnational Law & Contemporary Problems* 20 (London 2011) 437.

⁸ N. Munro, ‘Clinton cleaning up after Obama’s Middle East policy’ 1.

regime streeft volgens Clinton de ondergeschikte positie van vrouwen na.⁹ Neil Munro, journalist van de *Daily Caller* en expert op het gebied van het buitenlandbeleid van de Verenigde Staten, geeft in het artikel *Clinton cleaning up after Obama's Middle East policy* van 21 december 2011, de zorgen van Clinton weer ten aanzien van politieke islamitische regimes en hun visie over de positie van vrouwen, "She (Clinton) and other feminists increasingly voice their worry about the impact on Arab women of the burgeoning Islamist political movements that are religiously committed to subordination of women."¹⁰

Clinton wil door middel van het buitenlandbeleid van de Verenigde Staten strijden voor vrouwenrechten in de Arabische wereld. In deze strijd richten Clinton en de Obama Administration zich in eerste instantie tegen de pro-sharia regimes. Deze regimes zijn de grootste vijand voor vrouwen volgens de Verenigde Staten.¹¹ De interpretatie van de sharia wetgeving wordt vaak gebruikt tegen vrouwen en is hiermee in strijd met de opvatting over vrouwenrechten van de Verenigde Naties.¹² In Egypte wordt de sharia vaak gebruikt tegen vrouwen in de context van familierecht, zoals huwelijk, scheiding en voogdij over kinderen.¹³ De patriarchale gebruiken en religieuze tradities binnen de sharia wetgeving zouden de schending van vrouwenrechten in de moslimwereld in stand houden.¹⁴ De aanhangers van de islam, die op letterlijke wijze de Koran en Hadith interpreteren, gebruiken volgens de Verenigde Staten de sharia om vrouwen politiek onder druk te houden.¹⁵

De islamitische politieke bewegingen in de Arabische wereld hebben volgens Clinton een religieuze commitment aan de ondergeschiktheid van vrouwen. Clinton geeft aan, "We've seen this already happening in countries where proposed legislation rolls back women's rights. In Egypt and Libya, it's a very critical time."¹⁶ Zoals in het openingscitaat al staat weergegeven, geeft Obama aan dat de Verenigde Staten in actie moeten komen tegen de pro-sharia regimes, "We have refused to condemn the Islamist parties' political gain, or their advocacy of policies that subordinate women in the workplace, in politics and in family life."¹⁷ Het beleid van de Verenigde Staten richt zich tegen de pro-sharia regimes en voor de positie van vrouwen die door deze regimes in een ondergeschikte positie worden gedwongen.

Vrome moslimvrouwen, die volgens de sharia wetgeving leven, zijn vrouwen die een religieuze toewijding en eerbied hebben jegens God.¹⁸ Volgens het woordenboek van sociologie, *A dictionary of sociology* van John Scott en Gordon Marshall, zijn deze vrouwen godsvruchtig en hebben een sterke religieuze devotie

⁹ Munro, 'Clinton cleaning up after Obama's Middle East policy' 1.

¹⁰ Munro, 'Clinton cleaning up after Obama's Middle East policy' 1.

¹¹ Munro, 'Clinton cleaning up after Obama's Middle East policy' 2.

¹² F. Hoveyda, 'Arab Women and the Future of the Middle East' *American Foreign Policy Interests*, 27 (2005) 436.

¹³ Hoveyda, 'Arab Women and the Future of the Middle East' 436.

¹⁴ Wing en Nadimi, 'Women's Rights in the Muslim World and the Age of Obama' 437.

¹⁵ Wing en Nadimi, 'Women's Rights in the Muslim World and the Age of Obama' 441.

¹⁶ Subramanian, 'Hillary Clinton urges strong role for women in Arab world' 1.

¹⁷ Obama, *Remarks at Cairo University* (4 juni 2009).

¹⁸ S. Mahmood, 'Feminist Theory, Embodiment, and the Docile Agent' (Chicago 2001) 217-223.

aan een hogere macht of waarheid.¹⁹ Deze vrouwen worden volgens de Verenigde Staten door hun religieuze toewijding aan islamitische politieke bewegingen in de Arabische wereld in een ondergeschikte rol aan mannen gedreven.²⁰

In mijn onderzoek richt ik mij specifiek op de rechten van vrouwen die volgens de sharia wetgeving leven in Egypte. Ik wil gaan onderzoeken in hoeverre deze vrome moslimvrouwen in Egypte behoefte hebben aan de aanmoediging van vrouwenrechten in Egypte door de Verenigde Staten en/ of in hoeverre zij tegen een verandering in het Egyptische beleid zijn vanuit het Westen. *In hoeverre zijn de vrome moslimvrouw in Egypte en de minister van Buitenlandse Zaken Hillary Clinton van de Verenigde Staten bondgenoten of opposanten in de strijd voor vrouwenrechten?*

Dit onderzoek is voornamelijk een literatuurstudie. Ik ben gestart met een onderzoek naar de standpunten van de Verenigde Staten om een duidelijk beeld te krijgen over het buitenlandbeleid van de Verenigde Staten ten aanzien van vrouwenrechten. Dit onderzoek is voornamelijk uitgevoerd aan de hand van primaire bronnen. De belangrijkste bronnen in dit onderzoek zijn het *United States National Action Plan on Women, Peace, and Security*²¹ en het *National Security Strategy*²² door president Obama en de Obama Administration en *The First Quadrennial Diplomacy and Development Review*²³ en *Speech on Human Rights Agenda for the 21st Century*²⁴ door minister Clinton. Vervolgens heb ik onderzoek verricht naar de standpunten van moslimvrouwen in Egypte die islamistische bewegingen ondersteunen en volgens de sharia wetgeving leven. In dit onderzoek zijn de belangrijkste bronnen van Saba Mahmood, *Politics of Piety: the Islamic revival and the feminist subject*²⁵, Malise Ruthven, *Fundamentalism. A Very Short Introduction*²⁶ en John Esposito en Dalia Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?*²⁷ Door middel van de literatuurstudie kan een analyse worden opgesteld tussen beide standpunten. Deze analyse wordt aangescherpt aan de hand van een kleinschalig veldonderzoek. In dit onderzoek heb ik mijn conclusies uit de literatuurstudie voorgelegd aan drie Egyptische vrouwen woonachtig in Cairo. Deze moslimvrouwen, Lamia Elsadek, Nashwa Habib en Virginia Saiz, zijn alle drie werkzaam bij Plan Egypt, een kinderrechtenorganisatie. Ik heb deze vrouwen alle drie tegelijkertijd via skype geïnterviewd. Dit interview heeft plaatsgevonden op 11 juni 2012.

¹⁹ J. Scott en G. Marshall, *A dictionary of sociology* (Oxford 2005).

²⁰ Wing en Nadimi, 'Women's Rights in the Muslim World and the Age of Obama' 441.

²¹ The White House Washington, *United States National Action Plan on Women, Peace, and Security*.

²² Obama, *National Security Strategy*.

²³ Clinton, *The First Quadrennial Diplomacy and Development Review*.

²⁴ H.R. Clinton, *Speech on the Human Rights Agenda for the 21st Century* (14 december 2009)

<http://www.americanrhetoric.com/speeches/hillaryclintonhumanrightsagenda.htm> (13 maart 2012).

²⁵ S. Mahmood, *Politics of piety: the islamic revival and the feminist subject* (Princeton 2005).

²⁶ M. Ruthven, *Fundamentalism. A Very Short Introduction* (Oxford 2004).

²⁷ J. Esposito en D. Mogahed, *Wie spreekt namens de islam? Wat een miljard moslims werkelijk denken* (New York 2008).

Vrouwenrechten in de Arabische wereld is een buitengewoon actueel onderwerp. Dit onderwerp zorgt voor een aanzienlijke publieke discussie over de gehele wereld. Binnen deze discussie is het lastig tot een eenduidig beeld over de rechten van vrouwen binnen de islam en de opvatting van moslimvrouwen zelf ten aanzien van hun rechten te komen. De discussie wordt vanuit diverse perspectieven benaderd, namelijk vanuit het “westerse” (Europa en de Verenigde Staten) en het “oosterse” (de Arabische wereld) perspectief, waardoor het moeilijk is een objectief beeld weer te geven. In de meeste westerse media worden vrome moslimvrouwen veelal afgebeeld als onderdanige, volgzame en onderdrukte vrouwen, die een leven leiden dat in het teken staat van het dienen van hun man.²⁸ De meeste vrome moslimvrouwen ervaren dit beeld echter totaal anders en verlangen niet naar een westerse levensstijl.²⁹ In mijn onderzoek richt ik mij zowel op het westerse perspectief, als op het perspectief van de moslimvrouwen. Mijn doel is een objectieve analyse weer te geven en beide perspectieven te doorgronden. Aan de hand van een objectieve analyse denk ik een standpunt in te kunnen nemen in deze internationale politieke affaire.

²⁸ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 101

²⁹ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 104

2. Historische betrekkingen tussen de Verenigde Staten en Egypte

In dit hoofdstuk wordt een korte achtergrond geschetst van de historische betrekkingen tussen de Verenigde Staten en Egypte. Deze achtergrond is van belang om de huidige betrekkingen tussen beide landen beter te begrijpen. Ik start met het noemen van een aantal sleutelmomenten voor de betrekkingen tussen de Verenigde Staten en Egypte tussen 1945 en 2010 en eindig in 2011 met de ontwikkelingen rondom de Arabische lente.

2.1 Betrekkingen tussen 1945-2010

2.1.1 Olie

Vanaf het begin van de 19^e eeuw hadden de Verenigde Staten interesse in de Arabische wereld door de aanwezigheid van olie. Tijdens de Tweede Wereldoorlog hadden de Verenigde Staten een enorme energie behoefte dat resulteerde in een cruciale link tussen de Verenigde Staten en de Arabische wereld.³⁰ Hiermee ontstond een informeel partnerschap, gebaseerd op wederzijdse overtuiging dat de nationale veiligheid en de gezamenlijke winstcapaciteit uitbreiding vereiste, door de Verenigde Staten toegang te verschaffen tot de oliereserves in de Arabische wereld.³¹ Al snel werden de Arabische landen buitenspel gezet. De landen ontvingen lage prijzen voor de olie. Doordat zij slechts in één product gespecialiseerd waren, bestond er geen economische diversiteit binnen de landen. Zonder deze economische diversiteit hadden de Arabische landen minder macht in onderhandelingen met de Verenigde Staten. In 1959 organiseerde Gamal Abdel Nasser, de toenmalig president van Egypte, een bijeenkomst tussen de olie producerende landen om een front te vormen tegen de Verenigde Staten en samen te werken om vaste olieprijs te bewerkstelligen. De landen kwamen overeen een publiek kartel te vormen. Dit resulteerde in de Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC)³², dat zorgde voor een groeiende solidariteit tussen de volkeren en naties in de Arabische wereld.

2.1.2 Panarabisme

Egypte was tussen 1922 en 1952 een monarchie onder Brits protectoraat. In 1945 kwam de Egyptische regering in opstand en eiste dat Groot-Brittannië de Britse troepen volledig zou terugtrekken uit Egypte.³³ In 1948 werd de staat Israël, mede dankzij Britse steun, uitgeroepen tot een zelfstandige staat. Egypte reageerde op deze verzelfstandiging van Israël door de staat aan te vallen, maar verloor deze strijd. Vanwege dit verlies steeg de onvrede onder de Egyptische bevolking waardoor ruimte werd gecreëerd voor de beweging *De Vrije Officieren*. De Vrije Officieren was een beweging, opgericht door Nasser, van Egyptische lagere officieren. De Vrije Officieren streden voor het vertrek van de Britten uit Egypte en de

³⁰ D. Little, *American Orientalism: The United States and the Middle East since 1945* (London 2002) 48.

³¹ Little, *American Orientalism* 52.

³² V. Prashad, *The Darker Nations. A people's history of the third world* (New York 2007) 176-187.

³³ D. Hopwood, *Egypt: Politics and Society 1945-1990* (Londen 1991) 23-27.

vervanging van het corrupte systeem onder koning Farouk.³⁴ In 1952 pleegde De Vrije Officieren een succesvolle staatsgreep waardoor de monarchie werd afgeschaft en Egypte werd uitgeroepen tot een republiek.³⁵ In 1956 werd Nasser de tweede president van de Republiek Egypte. In de laatste stap naar de onafhankelijkheid van Egypte, nationaliseerde Nasser in de eerste periode van zijn presidentschap het Suez kanaal.³⁶ Hiermee werd Cairo het hoofdkwartier van het panarabisme. De stroming die zich richt tegen het imperialisme en kapitalisme van het Westen.³⁷

2.1.3 Israël

De Verenigde Staten steunden de verzelfstandiging van de staat Israël in 1948. In de daaropvolgende jaren ontwikkelde zich een 'special relationship' tussen de Verenigde Staten en Israël. In 1962 gaf de toenmalig president van de Verenigde Staten John F. Kennedy aan, "The United States has a special relationship with Israel in the Middle East really comparable only to that which it has with Britain over a wide range of world affairs."³⁸ De Verenigde Staten steunden Israël in de diverse conflicten die Israël had met andere Arabische landen zoals de Zesdaagse oorlog in 1967 en de Jom Kippoeroorlog in 1973. Toen Nasser, een fanatiek strijder voor de bevrijding van de Palestijnen, in 1970 overleed kwam Mohammed Anwar Sadat aan de macht in Egypte. Sadat ging een prowesterse koers varen en veranderde zijn houding ten aanzien van Israël.³⁹ Hij stemde in voor deelname aan vredesgesprekken tussen Israël en Egypte. De Verenigde Staten traden op als bemiddelaar tijdens deze vredesgesprekken, bekend als Camp David, dat uitmondde in een vredesverdrag in 1979.⁴⁰ Hiermee erkende Egypte Israël als formele staat.

2.1.4 Overige conflicten

Na de erkenning van Israël door Egypte zijn de conflicten tussen de Verenigde Staten en de Arabische wereld niet gestopt. Diverse conflicten, aanslagen en samenwerkingen hebben over en weer plaats gevonden, zoals de steun van de Verenigde Staten aan Saddam Hoessein tijdens de oorlog tussen Iran en Irak tussen 1980 en 1988, de interventie van de Verenigde Staten tegen Irak tijdens de aanval van Irak op Koeweit in 1990, de aanslag van al-Qaida in 2001 op het World Trade Centre in New York, de aanval van de Verenigde Staten in 2001 op Afghanistan en de verklaring van de War on Terror van de Verenigde Staten in 2003 tegen Irak. Deze conflicten, aanslagen, samenwerkingen en eerdere interventies van de Verenigde Staten, hebben tot onvrede geleid in de Arabische wereld. Deze onvrede heerst nog altijd in de Arabische wereld en zorgt voor tegenstand tegen westers imperialisme en de bemoeienis van het Westen. President Obama en minister Clinton strijden voor de verbetering van vrouwenrechten en voor

³⁴ J. Gordon en M. Ikeda 'Nasser's Blessed Movement: Egypt's Free Officers and the July Revolution' *British journal of Middle Eastern studies*, 21, 1 (1994) 129-130.

³⁵ Gordon en Ikeda 'Nasser's Blessed Movement' 129-130.

³⁶ Prashad, *The Darker Nations* 51-52.

³⁷ Prashad, *The Darker Nations* 51-52.

³⁸ Little, *American Orientalism* 77.

³⁹ Hopwood, *Egypte: Politics and Society* 105-121.

⁴⁰ Hopwood, *Egypte: Politics and Society* 105-121.

democratische overheden in de Arabische wereld. De historische betrekkingen schetsen een beeld over de roep om autonomie vanuit de Arabische wereld. Landen willen een onafhankelijk zelfbestuur.⁴¹ Deze historische betrekkingen zijn van belang om de acties van de Verenigde Staten ten aanzien van de aanmoediging van vrouwenrechten in Egypte en de reactie op deze aanmoediging van vrouwenrechten van vrome moslimvrouwen in Egypte in de context te plaatsen.

2.2 De Arabische lente in 2011

Eind 2010 ontstonden protesten in de Arabische wereld ten aanleiding van het gebrek aan politieke vrijheid, mensenrechtenschending en corruptie. Het doel van deze protesten was het aftreden van het onderdrukkende regime en de realisatie van een democratische overheid. In Egypte startte de revolutie begin 2011 tegen het regime van de toenmalig president Hosni Mubarak. De Verenigde Staten vatten de Arabische lente op als een roep om democratie vanuit de Egyptische bevolking. Bij deze revolutie moesten de Arabische landen gesteund worden door de Verenigde Staten. Clinton gaf aan, "Six weeks ago, in Morocco, I met with civil society activists from across the Middle East and North Africa. They exemplify how lasting change comes from within and how it depends on activists who create the space in which engaged citizens and civil society can build the foundations for rights-respecting development and democracy. Outside governments and global civil society cannot impose change, but we can promote and bolster it and defend it. We can encourage and provide support for local grassroots leaders, providing a lifeline of protection to human rights and democracy activists when they get in trouble, as they often do, for raising sensitive issues and voicing dissent. This means using tools like our Global Human Rights Defenders Fund, which in the last year has provided targeted legal and relocation assistance to 170 human rights defenders around the world."⁴²

De roep om democratie kan direct verbonden worden aan de onvrede over werkeloosheid, armoede, corruptie, gebrek aan toekomstperspectief, beperkte vrijheid van meningsuiting en schending van mensenrechten.⁴³ De Verenigde Staten verbinden eveneens de rechten van de vrouw aan de roep om democratisering. De Verenigde Staten geven aan dat vrouwen onder een democratische overheid minder schending van vrouwenrechten ondervinden dan vrouwen onder een niet-democratische overheid.⁴⁴ De connectie tussen vrouwenrechten en democratie is van belang om het beleid van de Verenigde Staten ten aanzien van de aanmoediging van beide in de context te plaatsen. In paragraaf 3.3 wordt dieper ingegaan op het verband tussen vrouwenrechten en democratie.

⁴¹ Hoveyda, 'Arab Women and the Future of the Middle East' 429.

⁴² Clinton, *Speech on the Human Rights Agenda for the 21st Century* 5 (14 december 2009).

⁴³ D.J. Lynch, M. Fam en T. Atlas, 'Egypt's Economy Needs to Change. It Won't' *Business week* 0, 4218 (2011) 13-14.

⁴⁴ Wing en Nadimi, 'Women's Rights in the Muslim World and the Age of Obama' 437.

3. De Verenigde Staten

In dit hoofdstuk wordt het buitenlandbeleid van de Verenigde Staten, onder president Obama en minister van Buitenlandse Zaken Clinton, weergegeven ten aanzien van vrouwenrechten in de Arabische wereld. Ten eerste wordt de aanleiding voor de focus op vrouwenrechten in de Arabische wereld door de Verenigde Staten weergegeven. Ten tweede wordt de visie van de Verenigde Staten ten aanzien van de rechten van vrome moslimvrouwen, vrouwen die actief aansluiting zoeken bij islamistische regimes, onderzocht en ten derde wordt een specifiek onderzoek verricht naar de rechten van vrome moslimvrouwen in Egypte. Alle visies in dit hoofdstuk zijn vanuit het perspectief van de Verenigde Staten. De belangrijkste bronnen in dit onderzoek naar de visie van de Verenigde Staten zijn het *United States National Action Plan on Women, Peace, and Security*, het *National Security Strategy* plan, de *speech on the Human Rights Agenda for the 21st Century* en het *2010 Country reports on Human Rights Practices* door Clinton en Obama.

3.1 Vrouwenrechten

De Verenigde Staten hebben in december 2011 het *United States National Action Plan on Women, Peace, and Security* opgesteld. Eén van de drie doelen in dit plan is het versterken van de positie van vrouwen. De Verenigde Staten willen streven naar een gelijke behandeling voor mannen en vrouwen in de hele wereld. In het document beargumenteren de Verenigde Staten dat wanneer mannen en vrouwen als gelijke partners worden beschouwd, conflictsituaties kunnen worden vermeden en een duurzame vrede kan worden opgebouwd. De Verenigde Staten willen streven naar het betrekken van vrouwen bij vredesonderhandelingen, conflictpreventie, veiligheid en zij willen vrouwen beschermen tegen (seksueel) geweld. Met de belofte in het *United States National Action Plan on Women, Peace, and Security* geven de Verenigde Staten weer op te treden als bemiddelaar betreffende de bescherming van vrouwen en als bemiddelaar voor vrede en stabiliteit. De Verenigde Staten strijden voor vrouwenrechten en de behoefte om deze kwetsbare bevolkingsgroep in een crisis- of een conflictsituatie te beschermen.⁴⁵

Uit onderzoek van de Verenigde Staten is gebleken dat vrouwen de kans op een succesvolle onderhandeling vergroten. Vrouwen schenken meer aandacht aan de prioriteiten in de samenleving en de benodigde behoeften voor een langdurige vrede.⁴⁶ President Obama geeft in het *National Security Strategy* weer dat landen meer successen bereiken tijdens vredesonderhandelingen wanneer zij volledige gelijke rechten en kansen aanmoedigen tussen mannen en vrouwen.⁴⁷ Het *National Security Strategy* behandelt hoe de Verenigde Staten vrede en veiligheid willen bereiken in de Arabische wereld. De Verenigde Staten willen de democratie aanmoedigen, de productie van nucleaire wapens tegengaan en

⁴⁵ The White House Washington, *United States National Action Plan on Women, Peace, and Security* 1-2.

⁴⁶ The White House Washington, *United States National Action Plan on Women, Peace, and Security* 3.

⁴⁷ The White House Washington, *United States National Action Plan on Women, Peace, and Security* 5.

willen toegang tot energie en integratie van markten.⁴⁸ De Verenigde Staten geven hierbij aan dat wanneer een democratisch gekozen overheid aan de macht komt, nieuwe banden kunnen ontstaan tussen de Arabische wereld en de Verenigde Staten, met name op het gebied van handel.⁴⁹

De Verenigde Staten zijn een groot voorstander van democratie en gelijke rechten tussen mannen en vrouwen en willen dit streven wereldwijd aanmoedigen. Typerend hiervoor zijn de woorden van president Obama in het *National Security Strategy*. Hij geeft weer, "The United States supports the expansion of democracy and human rights abroad because governments that respect these values are more just, peaceful, and legitimate. Political systems that protect universal rights are ultimately more stable, successful, and secure. America respects the right of all peaceful, law-abiding, and nonviolent voices to be heard around the world, even if we disagree with them. Support for democracy must not be about support for specific candidates or movements. America will welcome all legitimately elected, peaceful governments, provided they govern with respect for the rights and dignity of all their people and consistent with their international obligations. Those who seek democracy to obtain power, but are ruthless once they do, will forfeit the support of the United States. Governments must maintain power through consent, not coercion, and place legitimate political processes above party or narrow interest."⁵⁰ Uit deze woorden van Obama valt duidelijk op te maken dat de Verenigde Staten democratie als een groot goed beschouwen, zelfs wanneer de uitkomst een onwenselijke situatie voor de Verenigde Staten oplevert.

President Obama benadrukt in het *National Security Strategy* nogmaals de prioriteit van de Verenigde Staten, de rechten van vrouwen, en wat gelijkheid tussen mannen en vrouwen kan betekenen voor een samenleving. Hij geeft weer, "Women should have access to the same opportunities and be able to make the same choices as men. Experience shows that countries are more peaceful and prosperous when women are accorded full and equal rights and opportunity. When those rights and opportunities are denied, countries often lag behind. Furthermore, women and girls often disproportionately bear the burden of crises and conflict. Therefore the United States is working with regional and international organizations to prevent violence against women and girls, especially in conflict zones. We are supporting women's equal access to justice and their participation in the political process. We are promoting child and maternal health. We are combating human trafficking, especially in women and girls, through domestic and international law enforcement. And we are supporting education, employment, and micro-finance to empower women globally."⁵¹

Volgens de Verenigde Staten speelt democratie een belangrijk rol wanneer vrouwenrechten aangemoedigd worden. Clinton sprak in december 2009 in Georgetown over de agenda van de Obama Administration ten aanzien van mensen- en vrouwenrechten in de eenentwintigste eeuw. Zij gaf aan, "Our

⁴⁸ Obama, *National Security Strategy* 24.

⁴⁹ Obama, *National Security Strategy* 25.

⁵⁰ Obama, *National Security Strategy* 37.

⁵¹ Obama, *National Security Strategy* 38.

(the United States) agenda for 21st century is to make human rights a human reality, and the first step is to see human rights in a broad context. Of course, people must be free from the oppression of tyranny, from torture, from discrimination, from the fear of leaders who will imprison or 'disappear' them. But they also must be free from the oppression of want- want of food, want of health, want of education, and want of equality in law and in fact."⁵² Clinton geeft aan dat de Verenigde Staten de democratie zullen aanmoedigen, verdedigen en ondersteunen. Zij geeft aan dat de reden hiervoor niet is dat de Verenigde Staten willen dat alle landen hetzelfde beleid gaan voeren dat zij voeren, de Verenigde Staten willen mensen, met name vrouwen, hetzelfde recht laten ervaren dat in de Verenigde Staten als natuurlijk recht wordt ervaren.⁵³ Dit betekent vrije verkiezingen, persvrijheid, transparante onafhankelijke instituties en respect, bescherming en gelijke rechten voor burgers. De Verenigde Staten voelen zich geroepen de niet-democratisch overheden in de wereld te helpen in het democratiseringsproces. Clinton geeft aan, "In some cases governments are willing but unable without support to establish strong institutions and protections for citizens. We can extend our hand as a partner to help them try to achieve authority and build the progress they desire."⁵⁴ Clinton spreekt hier over de Arabische wereld. Zij geeft aan dat de Verenigde Staten aan bijvoorbeeld Iran hulp hebben geboden om te onderhandelen met de overheid en hen te steunen in de omwenteling naar een democratische overheid.

3.2 Vrouwenrechten in de Arabische wereld

Volgens de Verenigde Staten ervaren moslimvrouwen in de Arabische wereld diverse soorten van onderdrukking. Vrouwen hebben vaker beperkte toegang tot educatie, een gebrek aan carrièrekansen, ervaren vaker geweld dan mannen, worden gedwongen tot een huwelijk, ervaren ongelijk erfrecht en een beperkte deelname aan het publieke leven.⁵⁵ De oplossing voor deze problemen moeten volgens de Verenigde Staten van binnenuit de moslimsamenleving komen. De Verenigde Staten ervaren echter dat deze moslimsamenlevingen hier niet volledig toe in staat zijn en geven aan dat hier een rol is weggelegd voor buitenlandse hulp. "While most of the solutions to these problems must come from within each society, there can be a role for carefully constructed, culturally respectful foreign assistance."⁵⁶ De Verenigde Staten willen een discussie starten over het belang van de deelname van vrouwen aan de maatschappij en het politieke proces.⁵⁷ President Obama geeft aan dat de vier meest cruciale beperkingen voor vrouwen respectievelijk geweld, onvoldoende toegang tot onderwijs, beperkte economische kracht door een beperkte mogelijkheid tot deelname aan het arbeidsproces en beperkte tot geen betrokkenheid bij het politieke proces zijn.⁵⁸ Volgens de Verenigde Staten zijn de oorzaken voor de schending van vrouwenrechten in de moslimwereld onder andere de religieuze gebruiken en tradities. "Human rights abuses against women in the Muslim World are a result of a variety of different factors,

⁵² Clinton, *Speech on the Human Rights Agenda for the 21st Century 2*.

⁵³ Clinton, *Speech on the Human Rights Agenda for the 21st Century 2*.

⁵⁴ Clinton, *Speech on the Human Rights Agenda for the 21st Century 3*.

⁵⁵ The White House Washington, *United States National Action Plan on Women, Peace, and Security 1-5*.

⁵⁶ Wing en Nadimi, 'Women's Rights in the Muslim World and the Age of Obama' 432.

⁵⁷ Wing en Nadimi, 'Women's Rights in the Muslim World and the Age of Obama' 432.

⁵⁸ Obama, *National Security Strategy 38*.

including patriarchal customs and religious traditions.”⁵⁹ De Verenigde Staten ervaren de sharia wetgeving als een onderdrukkende wetgeving voor vrouwen en de rechten van vrouwen. Volgens de Verenigde Staten zorgt de sharia wetgeving ervoor dat de rechten van de vrouw teruggedrongen worden.

Clinton heeft haar zorgen geuit over de impact van de sharia wetgeving en de islamistische bewegingen op Arabische vrouwen.⁶⁰ Dit blijkt uit het eerder weergegeven citaat uit het artikel *Clinton cleaning up after Obama's Middle East policy* van Munro. Hierin geeft Munro aan, “She (Clinton) and other feminists increasingly voice their worries about the impact on Arab women of the burgeoning Islamist political movements that are religiously committed to the subordination of women.”⁶¹ Deze islamistische bewegingen hebben volgens de Verenigde Staten een conservatieve interpretatie van de islam en de heilige geschriften.⁶² Zij zijn tegen de scheiding van religie en staat en strijden voor een sharia wetgeving. Clinton geeft aan dat de meeste vrome moslimvrouwen een verbondenheid voelen met bewegingen die de ondergeschiktheid van vrouwen aanmoedigen. Doordat vrouwen zich in deze positie laten duwen hebben zij minder kans om actief te zijn in bijvoorbeeld politiek. Clinton geeft weer, “.. Women in the Muslim World are not active in politics because politics is not a safe and secure place. Additionally, in some countries, some argue that traditionalists who strictly adhere to Shari'a and the literal readings of the Quran and hadiths have been using it to keep women politically oppressed.”⁶³

Op 28 november 2011 wonnen de islamistische partijen met een duidelijke meerderheid van de stemmen de eerste ronde van de Egyptische verkiezingen. Clinton spoorde toen de Egyptische leiders aan om burgers een grotere rol toe te kennen in de regime veranderingen. Vooral vrouwen werden tot dan toe buiten een sleutelproces van beslissingen gehouden volgens de Verenigde Staten. Clinton gaf aan, “You cannot have a claim to democracy if half the population is left out. All over the world we see living proof that Islam and women's rights are compatible.”⁶⁴

Clinton gaf in haar speech over mensenrechten weer hoe belangrijk het is voor een land, dat een democratische overheid wil bereiken, dat de roep om democratisering vanuit de burgers komt. Wanneer dit het geval is, zijn de Verenigde Staten meer dan bereid om deze roep om democratie te ondersteunen. Clinton gaf, in een al eerder aangehaalde passage uit haar speech op 14 december 2009, weer, “Six weeks ago, in Morocco, I met with civil society activists from across the Middle East and North Africa. They exemplify how lasting change comes from within and how it depends on activists who create the space in which engaged citizens and civil society can build the foundations for rights-respecting development and democracy. Outside governments and global civil society cannot impose change, but we can promote and bolster it and defend it. We can encourage and provide support for local grassroots

⁵⁹ Wing en Nadimi, ‘Women's Rights in the Muslim World and the Age of Obama’ 437.

⁶⁰ Munro, ‘Clinton cleaning up after Obama's Middle East policy’ 1.

⁶¹ Munro, ‘Clinton cleaning up after Obama's Middle East policy’ 1.

⁶² Wing en Nadimi, ‘Women's Rights in the Muslim World and the Age of Obama’ 441.

⁶³ Wing en Nadimi, ‘Women's Rights in the Muslim World and the Age of Obama’ 441.

⁶⁴ Subramanian, ‘Hillary Clinton urges strong role for women in Arab world’ 1.

leaders, providing a lifeline of protection to human rights and democracy activists when they get in trouble, as they often do, for raising sensitive issues and voicing dissent. This means using tools like our Global Human Rights Defenders Fund, which in the last year has provided targeted legal and relocation assistance to 170 human rights defenders around the world.”⁶⁵

3.3 Vrouwenrechten in Egypte

In het *Human Rights Report* van de Verenigde Staten hebben de Verenigde Staten naar aanleiding van de opstanden in de Arabische wereld in 2011 geconcludeerd dat in Egypte een roep vanuit het volk bestaat naar democratie. De wereld is getuige geweest van een roep om politieke participatie, vrijheid en meer economische kansen. “In Egypt we are witnessing popular demands for meaningful political participation, fundamental freedoms, and greater economic opportunity.”⁶⁶ Deze roep komt voornamelijk vanuit de nieuwe generatie jongeren in Egypte. Deze generatie wil een duurzame democratie opbouwen met een overheid dat de universele rechten van de mens nastreeft. De Verenigde Staten geven aan dat wanneer dit streven tot een goed einde wordt gebracht, niet alleen de Arabische wereld, maar de hele wereld hierdoor zal verbeteren. De Verenigde Staten geven aan de situatie in Egypte in de gaten te houden. De overgang naar een ander regime heeft volgens de Verenigde Staten veel tijd en aandacht nodig. In het *Human Rights Report* wordt weergegeven, “The United States will continue to monitor the situations in these countries closely, knowing that the transition to democracy is not automatic and will take time and careful attention.”⁶⁷

De Verenigde Staten hebben in het *Human Rights Country Report* over Egypte aandacht besteed aan de positie van vrouwen. In dit deel van het rapport beschrijven de Verenigde Staten de positie van vrouwen in Egypte vanuit hun eigen optiek. De Verenigde Staten benoemen in het rapport seksuele intimidatie, het huwelijk, scheiden en het recht tot het volgen van onderwijs en arbeid binnen de islam.⁶⁸ In het eerste deel van het rapport geven de Verenigde Staten aan dat het voor vrouwen moeilijk is aangifte te doen van verkrachting, seksuele intimidatie of huiselijk geweld aangezien hiervoor meerdere getuigen dienen te zijn. Binnen de wetgeving van Egypte is geen specifieke wet waarin de veroordeling van seksuele intimidatie is opgenomen. Door het National Council for Women (NCW), een internationale vrouwenorganisatie, zijn diverse onderzoeken verricht naar seksuele intimidatie. Uit een onderzoek dat in 2008 verricht werd, is als resultaat naar voren gekomen dat drieëntachtig procent van de Egyptische vrouwen en achtennegentig procent van de buitenlandse vrouwen in Egypte ervaringen hebben met seksuele intimidatie. De helft van deze vrouwen ervaart dit dagelijks. Veelal worden vrouwen beschuldigd van het uitlokken van seksuele intimidatie, “.. Which included blaming women for triggering harassment.”⁶⁹

⁶⁵ Clinton, *Speech on the Human Rights Agenda for the 21st Century* 5.

⁶⁶ The White House Washington *Human Rights Report* (Washington 2011) 1.

⁶⁷ The White House Washington *Human Rights Report* 1.

⁶⁸ The White House Washington *2010 Country reports on Human Rights Practices* (Washington 2011) 28-30.

⁶⁹ The White House Washington *2010 Country reports on Human Rights Practices* 28.

De Verenigde Staten beschrijven in het *Country Report* dat de wet in Egypte in beginsel voor gelijkheid van sekse pleit. "The law provides for equality of the sexes; however, aspects of the law and traditional practices discriminated against women."⁷⁰ Deze gelijkheid wordt volgens de Verenigde Staten onvoldoende nagestreefd. Voor moslimvrouwen is het volgens de wet bijvoorbeeld niet toegestaan om met niet-moslimmannen te trouwen. Wanneer zij dit wel doen, worden de kinderen uit het huwelijk onder toezicht gesteld van een moslimman en riskeert de moslimvrouw om opgepakt te worden. De Egyptische wet schrijft voor dat mannen en vrouwen gelijk beloont dienen te worden voor hetzelfde werk in dezelfde sector. In werkelijkheid gebeurt dit veelal niet. Door de islamistische wetgeving hebben vrouwen minder kans op educatie. Wanneer zij onderwijs hebben genoten is de sociale druk om niet te gaan werken zo hoog, dat de vrouw geen succesvolle carrière kan opbouwen. "Women's rights advocates claimed that Islamist influence and other traditional and cultural attitudes and practices inhibited further gains."⁷¹

In juni 2009 bezocht president Obama the American University in Cairo. Hier sprak hij over de connectie tussen democratie en mensenrechten. Hij benoemde de gedeelde principes van de Verenigde Staten en Egypte, de principes van rechtvaardigheid, vooruitgang, tolerantie en menselijke waardigheid.⁷² Om deze principes te kunnen naleven is een democratie nodig. President Obama gaf aan dat een overheidssysteem niet kan en mag worden opgelegd door een andere natie. Obama, "Each nation gives life to this principle in its own way, grounded in the traditions of its own people. America does not presume to know what is best for everyone."⁷³ President Obama gelooft dat wanneer mensen in een samenleving leven waarin de mogelijkheid bestaat tot vrijheid van spreken, gelijkheid en rechtvaardigheid met een transparante overheid, de overheid meer stabiel, succesvol en zeker zal zijn. Dit zijn elementen die een democratische overheid nastreeft. De macht van de overheid moest consistent zijn, de rechten van minderheden moeten gerespecteerd worden, minderheden moeten kunnen deelnemen aan de samenleving en getolereerd worden, kortom het belang van de burger moet boven de politieke partijen staan. Wanneer deze waarde worden nagestreefd kan een democratie worden bewerkstelligd in de visie van de Verenigde Staten.⁷⁴

⁷⁰ The White House Washington 2010 *Country reports on Human Rights Practices* 29.

⁷¹ The White House Washington 2010 *Country reports on Human Rights Practices* 30.

⁷² Obama, *Remarks at Cairo University* 1.

⁷³ Obama, *Remarks at Cairo University* 5.

⁷⁴ Obama, *Remarks at Cairo University* 5.

4. Egypte

In dit hoofdstuk wordt het perspectief van moslimvrouwen die aansluiting zoeken bij islamitische bewegingen in Egypte met betrekking tot vrouwenrechten in de Arabische wereld omschreven. Ten eerste wordt ingegaan op het onderzoek van Saba Mahmood, professor sociale culturele antropologie aan de University Berkeley, naar vrome moslimvrouwen in de *Women's Mosque Movement* in Egypte. Ten tweede worden de reacties van vrome moslimvrouwen in Egypte geformuleerd op de beperkingen voor de moslimvrouwen volgens de Verenigde Staten. Aan de hand van de reactie van de vrome moslimvrouwen kan onderzocht worden in hoeverre zij behoefte hebben aan de aanmoediging van vrouwenrechten in Egypte en de Arabische wereld door de Verenigde Staten. De reacties op het beleid van de Verenigde Staten zijn vanuit het perspectief van vrome moslimvrouwen omdat het buitenlandbeleid van de Verenigde Staten het wil opnemen voor deze vrouwen die volgens sharia wetgeving leven. De belangrijkste bronnen in het onderzoek naar de visie van vrome moslimvrouwen zijn van Mahmood, *Politics of piety: the islamic revival and the feminist subject* en *Feminist Theory, Embodiment, and the Docile Agent* en Wiktorowicz, *Islamic Activism: A social movement theory approach*.

4.1 Women's Mosque Movement

Van 1995 tot 1997 heeft Mahmood veldonderzoek verricht in Cairo naar vrome moslimvrouwen die zich bij de Women's Mosque Movement hebben aangesloten. De Women's Mosque Movement is een onderdeel van de beweging The Islamic Revival. Mahmood heeft onderzoek verricht naar vrouwen in zes verschillende moskeeën in Cairo waaronder de Umar moskee, Ayesha moskee en Nafisa moskee. De Women's Mosque Movement heeft volgens Mahmood voor de eerste keer in de geschiedenis van Egypte een grote hoeveelheid vrouwen weten te mobiliseren om deel te nemen aan openlijke bijeenkomsten in de moskee.⁷⁵ Tijdens deze bijeenkomsten werd gesproken over de islam. Mahmood beschrijft de vrouwen die deelnemen aan de bijeenkomsten van de Women's Mosque Movement als vrouwen die een ongekende betrokkenheid hebben bij de teksten uit de Koran en Hadith, "the Women's Mosque Movement represents an unprecedented engagement with scholarly materials and theological reasoning that had to date been the purview of learned man."⁷⁶

Mahmood heeft voor haar onderzoek diverse vrouwen binnen de Women's Mosque Movement gesproken en heeft religieus onderwijs door Hajja Faiza, religieus docent, in de zes verschillende moskeeën bijgewoond. Aan de hand van dit onderzoek heeft Mahmood een algemene definitie kunnen formuleren aangaande vrome moslimvrouwen in Egypte. Mahmood beschrijft vrome moslimvrouwen in Egypte als vrouwen die een bewuste keuze hebben gemaakt om de patriarchale normen in hun leven binnen de islam in stand te houden.⁷⁷ Deze vrouwen hebben zich aangesloten bij een da'wa beweging. Da'wa wordt

⁷⁵ Mahmood, 'Feminist Theory, Embodiment, and the Docile Agent' 203.

⁷⁶ Mahmood, 'Feminist Theory, Embodiment, and the Docile Agent' 202.

⁷⁷ Mahmood, *Politics of piety* X.

beschouwd als een essentieel onderdeel voor het beoefenen van de islam en staat centraal binnen islamistische bewegingen.⁷⁸ Het betekent het verspreiden van het geloof.⁷⁹ De meeste vrome vrouwen beschouwen zichzelf als de dragers van de islamitische boodschap. Vrouwen in Egypte komen over het algemeen steeds meer samen om het geloof te verspreiden en de Koran te bestuderen. Zij vormen studie- en discussiegroepen. De focus voor de vrouwen ligt over het algemeen op het toepassen van de islam in het dagelijks leven en op het leren hoe zij een betere moslim kunnen worden. Het is een sociale bijeenkomst tussen vrouwen die over het algemeen een vrome levensstijl beoefenen.⁸⁰ Het doel voor de meeste vrouwen is om discipline en gehoorzaamheid binnen de islam te volgen en dit te interpreteren als de wil van God.⁸¹

Vrome moslimvrouwen, die de da'wa willen verspreiden en zich aangesloten hebben bij bijvoorbeeld de Women's Mosque Movement, volgen wekelijks religieuze lessen. De vrouwen die de religieuze lessen volgen verschillen in leeftijd, educatie en achtergrond. De overeenkomst tussen de vrouwen binnen de Women's Mosque Movement is dat zij zich zorgen maken over de toenemende secularisatie binnen de Egyptische samenleving. De beweging kan beschouwd worden als een reactie op de afname van religieuze kennis in het dagelijks leven door de moderne structuren van de seculiere overheid in Egypte.⁸² Vrome moslimvrouwen bij de Women's Mosque Movement volgen over het algemeen onderwijs om te leren de wil van God zo goed mogelijk te realiseren.⁸³ Dit onderwijs bestaat onder andere uit adviezen over religieuze verplichtingen en rituelen. Dankzij deze adviezen kunnen vrouwen volgens de traditionele islamitische wijze diverse issues in het leven doorstaan. De adviezen verwijzen naar verzen in de Koran.

Momenteel worden meer moderne interpretaties aan da'wa gegeven. In deze interpretaties wordt verwezen naar verzen in de Koran over de gelijke plicht van mannen en vrouwen aangaande het verspreiden van de islamitische boodschap. Binnen het optreden van da'wa zijn vrouwen gelijk aan mannen. Deze gelijkheid betekent dat de vrouw het recht heeft om islamitisch onderwijs te verzorgen. Hierdoor is de deelname van vrouwen op het gebied van het verkondigen van de islamitische boodschap toegenomen. Echter, er bestaan nog grenzen aan de participatie van vrouwen aan da'wa. Vrouwen mogen de boodschap enkel doorgeven aan andere vrouwen, niet aan mannen. Deze beperking bestaat omdat vrouwen niet zijn toegestaan het collectieve gebed te leiden, waar eveneens mannen aan deelnemen. De reden hiervoor is dat de man volgens de Koran de beschermer van de vrouw is. De vrouw mag geen leiderschap over de man hebben. Daarnaast kunnen vrouwen geen rol innemen binnen een verering omdat hun stem mogelijk seksuele gevoelens bij mannen kan oproepen. Vrouwen binnen de

⁷⁸ J.A. Clark, 'Islamist Women in Yemen. Informal Nodes of Activism', in: *Islamic Activism. A social movement theory approach* door Q. Wiktorowicz (Bloomington 2004) 169.

⁷⁹ Clark, 'Islamist Women in Yemen' 165.

⁸⁰ Clark, 'Islamist Women in Yemen' 169-170.

⁸¹ Mahmood, *Politics of piety* XI.

⁸² Mahmood, *Politics of piety* 44.

⁸³ Mahmood, *Politics of piety* 46.

Women's Mosque Movement erkennen deze regels en leven deze na.⁸⁴ Vanwege deze erkenning, en andere religieuze gebruiken en tradities, geven vrome vrouwen binnen da'wa bewegingen aan bewust de keuze te hebben gemaakt om patriarchale normen in stand te houden. De Verenigde Staten richten zich op de rechten van vrome moslimvrouwen. Vrouwen die weergeven een eigen keuze te hebben gemaakt om religieuze tradities te volgen.

4.2 Cruciale beperkingen voor vrouwen

De Verenigde Staten strijden voor de rechten van vrome moslimvrouwen. Hierbij lijken de Verenigde Staten geen rekening te houden met de mogelijkheid dat vrome moslimvrouwen zelf de keuze hebben gemaakt om religieuze tradities te volgen. Een keuze die volgens de Verenigde Staten vrouwenonderdrukking in stand houdt.⁸⁵ De Verenigde Staten willen de autonomie van vrome moslimvrouwen vergroten. Onder autonomie wordt volgens het woordenboek van sociologie van Scott en Marshall zelfbeschikking, het maken van een eigen keuze en zoveel mogelijk vrij zijn van de inmenging van anderen geschaard. Het zijn keuzen die zoveel mogelijk overeenkomen met de waarden die voor een persoon van belang zijn. Deze waarden worden onafhankelijk bepaald.⁸⁶ De meeste vrome moslimvrouwen scharen onder autonomie beheersing, controle en dichtbij God zijn.⁸⁷ Mahmood gebruikt in haar onderzoek het woord *agency*. Agency kan worden begrepen als het vermogen om eigen belangen te realiseren tegen de bestaande gewoonten, tradities, transcendente wil, of andere obstakels in. Het menselijk streven naar autonomie en zelfexpressie vormt de basis van de daad van verzet.⁸⁸ De focus op agency van moslimvrouwen geeft weer dat zij decennia lang ten onrechte zijn afgebeeld als passieve vrouwen die hun man volgen. Mahmood geeft weer, "The focus on women's agency provided a crucial corrective to scholarship on the Middle East that had portrayed Arab and Muslim women for decades as passive and submissive beings, shackled by structures of male authority."⁸⁹ Door de verschillende opvattingen van het begrip autonomie lijkt het lastig te streven naar één beleid.

De Verenigde Staten streven naar de emancipatie van vrome moslimvrouwen. Hiermee strijden zij naar vrijheid van wettelijke, politieke en sociale controle en/ of beheersing door anderen voorgesteld. De strijd naar een gelijke behandeling.⁹⁰ Vrome moslimvrouwen hebben veelal een andere opvatting over emancipatie. Zij ervaren beheersing als een religieuze traditie die toeziet op controle.⁹¹

De Verenigde Staten geven aan dat de vier meest cruciale beperkingen voor vrouwen in Egypte seksueel geweld, onvoldoende toegang tot educatie, beperkte deelname aan het arbeidsproces en beperkte tot

⁸⁴ Mahmood, *Politics of piety* 66.

⁸⁵ Wing en Nadimi, 'Women's Rights in the Muslim World and the Age of Obama' 441.

⁸⁶ Scott en Marshall, *A dictionary of sociology*.

⁸⁷ Mahmood, 'Feminist Theory, Embodiment, and the Docile Agent' 217-223.

⁸⁸ Mahmood, 'Feminist Theory, Embodiment, and the Docile Agent' 206.

⁸⁹ Mahmood, 'Feminist Theory, Embodiment, and the Docile Agent' 205.

⁹⁰ Scott en Marshall, *A dictionary of sociology*.

⁹¹ Mahmood, 'Feminist Theory, Embodiment, and the Docile Agent' 217-223.

geen betrokkenheid bij het politieke proces zijn.⁹² Aan de hand van het onderzoek van Mahmood onderzoek ik of vrome moslimvrouwen in Egypte deze vier beperkingen eveneens als cruciale beperkingen ervaren.

4.2.1 Seksueel geweld

Seksueel geweld is één van de vier beperkingen voor vrome moslimvrouwen volgens de Verenigde Staten. In het *Human Rights Country Report* door de Verenigde Staten over Egypte is uit onderzoek van de NCW gebleken dat drieëntachtig procent van de Egyptische vrouwen ervaringen hebben met seksuele intimidatie en seksueel geweld.⁹³ Volgens de islam is vrouwelijke seksualiteit een provocatie van onwettig seksueel verlangen wanneer een man en vrouw niet getrouwd zijn.⁹⁴ Om deze provocatie te voorkomen dienen vrouwen volgens de islam de lichaamsdelen, die het verlangen van de man doen vergroten, te bedekken. Volgens deze uitspraak dienen alle lichaamsdelen van de vrouw, behalve de voeten, handen en het gezicht, bedekt te worden.⁹⁵

In Egypte hebben moslimvrouwen de laatste decennia meer het publieke terrein betreden. Hiermee hebben zij een andere sociale rol gekregen. Voor de meeste vrome moslimvrouwen heeft deze verandering invloed gehad op de manier van kleden, spreken en op de deelname aan het publieke debat. Vrouwen moeten voor zichzelf opkomen, in een voorheen door mannen gedomineerde sfeer. Sinds de jaren tachtig zijn meer vrouwen in Egypte een sluier gaan dragen.⁹⁶ De meeste vrouwen willen hiermee een statement afgeven aan de westerse samenleving. Het dragen van de sluier kan in deze context gezien worden als een sociaal protest. Daarnaast beschermt de sluier vrouwen tegen seksuele intimidatie door de man. De sluier wordt vanuit westers perspectief veelal opgevat als een symbool van onderdrukking.⁹⁷ Dit is onjuist volgens de meeste Egyptische vrouwen, zij willen zichzelf juist beschermen. De meeste vrome Egyptische vrouwen streven naar zelfbeheersing en controle. Zij hebben behoefte aan vroomheid, willen controle voelen en dicht bij God zijn.⁹⁸ Zij zien juist het gebrek aan bescheidenheid bij de meeste westerse vrouwen als een teken van een achtergestelde culturele status.⁹⁹ Beelden van schaars geklede vrouwen in het Westen inspireren de meeste moslimvrouwen niet om een westers voorbeeld te volgen. Zij krijgen hierdoor eerder de indruk dat vrouwen in het Westen wel een wettelijke gelijkwaardige status hebben aan mannen, maar dat zij cultureel geen enkele status hebben.¹⁰⁰

⁹² Wing en Nadimi, 'Women's Rights in the Muslim World and the Age of Obama' 432.

⁹³ The White House Washington 2010 *Country reports on Human Rights Practices* 28.

⁹⁴ Mahmood, *Politics of piety* 106.

⁹⁵ Mahmood, *Politics of piety* 107.

⁹⁶ Mahmood, 'Feminist Theory, Embodiment, and the Docile Agent' 217-223.

⁹⁷ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 106.

⁹⁸ Mahmood, 'Feminist Theory, Embodiment, and the Docile Agent' 217-223.

⁹⁹ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 105.

¹⁰⁰ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 105.

4.2.2 *Educatie*

De Verenigde Staten geven als tweede beperking voor vrome moslimvrouwen de toegang tot onderwijs aan. De vrouwen die zich hebben aangesloten bij de Women's Mosque Movement zijn zowel geschoolde, ongeschoolde als analfabetische vrouwen.¹⁰¹ Deze vrouwen genieten religieus onderwijs in de moskee en eveneens soms academisch onderwijs aan de universiteit. De vrouwen zijn van mening dat onderwijs goed is voor de ontwikkeling van de vrouw. De wijze waarop het onderwijs op de universiteiten wordt gerealiseerd is volgens de vrouwen echter niet de juiste wijze. Vanwege de seculiere overheid in Egypte bestaan er geen universiteiten enkel voor vrouwen. Vrouwen die onderwijs willen volgen dienen zich aan te passen aan de gedragscodes in het onderwijs. Faiza, de religieus docent van de vrome vrouwen in de Women's Mosque Movement geeft aan, "Education is a necessity. This is because we (women) must fight against ignorance, and this will not be possible unless we have the weapon of the world in our hands, which is education. So we are not saying to you that you should sit at home. But when we exit from home for a purpose like education, it is required that we do so in accordance with the appearance that God had sketched for us which is: I wear a hijab that covers all but my face and hands so that my hair does not show, and I wear clothes that cover the shape of my body so that is not apparent. Second thing, when I deal with men, I do as the verse we started with says, "And tell the believing women to lower their gaze and to be mindful of their chastity" I should lower my eyes as God has commanded when I speak with men because it is sight through which the devil enters you and incites you to fornication. Now the problem is that there is no segregation between men and women in the universities. Our government does not respect Islam and has not created universities for women. Since you are compelled to go to these universities, when you talk to male teachers and students you should lower your eyes. And remember, you should only speak to them out of necessity, and not for any other reason."¹⁰² Hiermee wordt aangegeven dat vrome moslimvrouwen toegestaan zijn onderwijs te volgen. Zij worden zelfs aangemoedigd door de religieus docent om onderwijs te volgen zodat vrouwen een mogelijkheid hebben te vechten voor een plaats in de maatschappij. Zolang de deelname aan het onderwijs aan de universiteiten in overeenstemming is met de wil van God, hebben vrome moslimvrouwen toegang tot educatie. De sluier, die vrome moslimvrouwen beschermd tegen seksueel geweld, speelt eveneens een rol in de toegang tot educatie. De sluier verschaft een mogelijkheid tot deelname aan educatie.

4.2.3 *Arbeidsproces*

De Verenigde Staten geven aan dat vrouwen een beperkte economische kracht hebben door een beperkte mogelijkheid tot deelname aan het arbeidsproces. Volgens de Verenigde Staten voelen vrome moslimvrouwen de druk om niet deel te nemen aan het arbeidsproces, zodat zij zich niet hoeven te mengen onder mannen. Volgens de Koran en de Hadith is het toegestaan voor vrouwen om deel te nemen aan het arbeidsproces, wanneer zij zich aan de juiste voorschriften houden. Faiza, de religieus docent van de vrome vrouwen in de Women's Mosque Movement geeft weer, "The issue of intermixing

¹⁰¹ Mahmood, *Politics of piety* 91.

¹⁰² Mahmood, *Politics of piety* 101.

between men and women is very clear in Islam. There are etiquettes of mixing that the shari'a has spelled out. So when we say there are etiquettes, it also means that there is ikhtilat (mixing), but it must be done in accord with certain rules. So when God says 'lower your gaze', it doesn't mean that woman should not go out from her house. If she is not to go out of her house at all, than what is the point of having all the instructions about wearing modest dress? Neither does it mean that women and men cannot make eye contact when they work together, for example, or when they buy and sell from each other, or in an educational setting."¹⁰³

Wederom wordt hier weergegeven dat het toegestaan is voor vrouwen zich te mengen onder mannen, in bijvoorbeeld een werk gerelateerde sfeer, mits zij de instructies van de sharia volgen. Faiza geeft aan dat het dragen van bedekkende kleding geen zin heeft wanneer vrouwen niet toegestaan zijn zich buiten het huis te vertonen.

4.2.4 Politiek proces

De Verenigde Staten geven als vierde meest cruciale beperking voor vrome moslimvrouwen weer de beperkte tot geen betrokkenheid bij het politieke proces. De Verenigde Staten streven naar democratische overheden in de Arabische wereld. Zij geven aan dat wanneer meer vrouwen een plaats hebben in de politiek, conflictsituaties vaker kunnen worden vermeden en een duurzame vrede kan worden opgebouwd.¹⁰⁴ De Verenigde Staten geven eveneens aan dat de roep om democratie vanuit de bevolking komt. Vooral van de jongere generatie is bekend dat zij zich hebben uitgesproken voor de democratie. De vrome bewegingen staan veelal niet bekend als aanhangers van de democratie. Zij staan bekend als strijders tegen de secularisatie en democratisering. De roep om deelname aan het politieke proces kwam echter niet alleen vanuit de jonge generatie, leden van vrome bewegingen, de verspreiders van de da'wa, namen eveneens deel aan bijvoorbeeld de revolutie in 2011. Vrome moslims werden namelijk net zoveel benadeeld door het corrupte systeem van Mubarak als de andere groepen moslims in Egypte.¹⁰⁵

Binnen de Arabische wereld bestaat een toenemende interesse in islamitische rituelen en gebruiken, zoals het dragen van de sluier, het samen bidden en naar ceremonies gaan. De sluier kan ervaren worden als een uitdrukking van de Arabische nationaliteit.¹⁰⁶ In alle vier de beperkingen die de Verenigde Staten uitspreken als cruciale beperkingen voor vrome moslimvrouwen in Egypte speelt de sluier, het traditionele religieuze symbool, een belangrijke rol. De sluier kan ervaren worden als een manier om op gepaste wijze deel te nemen aan het publieke leven. De beperkingen die de Verenigde Staten benoemen worden door de meerderheid van de vrome moslimvrouwen in Egypte niet, of in minder mate als begrenzend ervaren.

¹⁰³ Mahmood, *Politics of piety* 108.

¹⁰⁴ The White House Washington, *United States National Action Plan on Women, Peace, and Security* 1-2.

¹⁰⁵ Mahmood, *Politics of piety* XVIII.

¹⁰⁶ Mahmood, *Politics of piety* 118.

5. Vergelijking tussen de Verenigde Staten en Egypte

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van het verrichtte literatuuronderzoek naar het buitenlandbeleid van de Verenigde Staten ten aanzien van vrouwenrechten in Egypte en naar het standpunt van de vrome moslimvrouwen in Egypte, een vergelijking gemaakt tussen beide opvattingen en het beleid van beiden. De visies van minister van Buitenlandse Zaken Clinton en vrome moslimvrouwen worden tegen elkaar afgezet. Ten eerste worden beide perspectieven tegenover vrouwenrechten en de schending van vrouwenrechten tegenover elkaar gezet. Ten tweede wordt ingegaan op beide perspectieven ten aanzien van democratie in relatie tot vrouwenrechten. Ten derde wordt onderzoek verricht naar de tegengestelde politieke belangen van Egypte en de Verenigde Staten ten aanzien van vrouwenrechten. In het onderzoek naar deze tegengestelde politieke belangen is voornamelijk gebruik gemaakt de literatuur van Ruthven, *Fundamentalism: A Very Short Introduction*, Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* en Marty en Appleby, *Fundamentalisms Observed*.

5.1 Vrouwenrechten

De Verenigde Staten willen vrouwenrechten aanmoedigen in de Arabische wereld en hiermee de positie van de vrouw versterken en streven naar een gelijke behandeling tussen mannen en vrouwen. Vrome moslimvrouwen moeten volgens het beleid van de Verenigde Staten autonomie ervaren om te kunnen emanciperen. Onder autonomie verstaan de Verenigde Staten vrijheid in het maken van eigen keuzen. Onder emancipatie verstaan de Verenigde Staten vrijheid van beheersing en controle. Wanneer vrome moslimvrouwen aanspraak kunnen maken op vrouwenrechten denken de Verenigde Staten dat zij minder seksueel en lichamelijk geweld zullen ervaren, meer toegang zullen verkrijgen tot educatie, een grotere economische kracht door een toename aan carrière kansen en een grotere politieke participatie zullen ervaren. De Verenigde Staten geven aan dat de schending van vrouwenrechten in stand wordt gehouden door patriarchale tradities en religieuze gebruiken. Deze tradities en gebruiken worden aangemoedigd door islamistische bewegingen die de sharia wetgeving nastreven als politiek beleid. Hierdoor is de tweede focus van de Verenigde Staten het aanmoedigen van een democratie. Wanneer vrouwen onder een democratische overheid leven ervaren zij minder schending van vrouwenrechten dan wanneer zij onder een niet democratische overheid leven.

De visie van de meeste Egyptische vrouwen ten aanzien van vrouwenrechten komt niet overeen met het beleid van de Verenigde Staten. Vrome Egyptische moslimvrouwen binnen bijvoorbeeld een da'wa beweging hebben zelf de keuze gemaakt een drager te zijn van de islamitische boodschap. Deze vrouwen hebben een andere notie van autonomie en emancipatie dan de Verenigde Staten. Zij streven naar controle en zelfbeheersing. Patriarchale tradities en religieuze gebruiken spelen een grote rol in het leven van de meeste vrome moslimvrouwen. Deze vrouwen willen wel degelijk emanciperen, maar niet volgens de westerse waarden. De meerderheid van de Egyptische vrouwen leggen de prioriteiten bij sociale en politieke situaties. De afgelopen decennia zijn vrouwen in Egypte meer het publieke terrein

gaan betreden en hebben hiermee een andere sociale rol gekregen. Vrouwen in Egypte zijn vaker een sluier gaan dragen. Dit religieuze symbool kan ervaren worden als een sociaal protest en een statement naar het Westen. De sluier heeft mogelijkheden gecreëerd voor moslimvrouwen. De meeste vrouwen in Egypte vinden deelname aan educatie, het arbeids- of politiek proces van belang, zij willen echter wel volgens de eigen waarden hieraan deelnemen. Op deze manier bieden vrome moslimvrouwen andere oplossingen dan de Verenigde Staten voor dezelfde maatschappelijke en politieke problemen.

5.2 Democratie

De Verenigde Staten geven aan dat wanneer vrouwen deelnemen aan conflictpreventie, vredesonderhandelingen en veiligheid, een samenleving meer stabiel is dan wanneer vrouwen geen rol spelen in deze situaties. Volgens de Verenigde Staten hebben vrouwen in een democratie meer kans op deelname aan deze situaties dan in landen waar een niet-democratische overheid regeert. Een democratie kan enkel bereikt worden wanneer mannen en vrouwen gelijke rechten en kansen hebben op deelname aan de samenleving, vrije verkiezingen, transparante en onafhankelijke instituties en gelijk respect en bescherming voor alle burgers. De Verenigde Staten concluderen, dankzij de revolutie in 2011, dat de roep om democratisering vanuit de burgers uit Egypte komt. De Verenigde Staten ervaren dit als een roep om politieke participatie, vrijheid en meer economische kansen. Een roep om een duurzame democratie dat de universele rechten van de mens nastreeft.

Tegenover een democratie staat volgens de Verenigde Staten een politiek islamitisch regime. Deze regimes houden tradities in stand en hiermee de ondergeschikte positie van vrouwen. Door op deze manier te redeneren worden door de Verenigde Staten vrouwenrechten tegenover shariarechten geplaatst. Het democratische ideaal biedt volgens de Verenigde Staten een alternatief voor het islamistische systeem. De Verenigde Staten redeneren vanuit een andere sociale en politieke context dan Egypte. Zij bestempelen de islamistische bewegingen als fundamentalistische bewegingen.

Een groot aantal mensen, voornamelijk in het Westen, associëren fundamentalistische bewegingen in de Arabische wereld met fysiek gewelddadige bewegingen. Echter, juist het aantal niet gewelddadige bewegingen groeit. "For many people, the bloodstained reviewing stand seem to be the symbol of Islamic fundamentalism in Egypt, but growing numbers of people are involved in social and political activism of a non-militant style."¹⁰⁷ Islamistische bewegingen strijden voor de bescherming van de eigen identiteit. Zij protesteren tegen de inbreuk van het Westen op de Arabische wereld ten aanzien van patriarchale principes in de familie, economische en politieke sfeer. Fundamentalisme kan beschouwd worden als een reactie op een culturele dreiging of verandering waardoor men terugkeert naar de fundamenten van de religie.¹⁰⁸ Islamistische bewegingen reageren op de afname van religieuze gebruiken en tradities in het

¹⁰⁷ M.E. Marty en R.S. Appleby, *Fundamentalisms Observed* (Chicago 1993), hoofdstuk 6 'Fundamentalism in the Sunni Arab World: Egypt and Sudan', door J.O. Voll, 345-346.

¹⁰⁸ Marty en Appleby, *Fundamentalisms Observed* 347.

dagelijks leven onder de moderne politieke situatie van de seculiere overheid in Egypte.¹⁰⁹ Hoewel de Verenigde Staten de revolutie in 2011 ervaren als een roep om democratisering, kan de revolutie eveneens ervaren worden als een reactie tegen het corrupte systeem van de voormalige president Mubarak.¹¹⁰ Hierdoor namen niet enkel de aanhangers van een democratie deel aan deze revolutie maar eveneens de leden van vrome bewegingen. Zodoende is het lastig te concluderen of de bevolking achter de verandering naar een democratie staat of achter een islamitisch politiek regime gebaseerd op de sharia.

5.3 Tegengestelde belangen

Na het vallen van de Berlijnse muur in 1989 werd het einde van de Sovjet Unie en de Koude Oorlog ingeluid. Tijdens de Koude Oorlog heeft de derde wereld meer dan vier decennia lang onder politieke en ideologische controle van het Westen gestaan. Na de Koude Oorlog veranderde het ideologische conflict in een identiteitsconflict, gebaseerd op etnische en religieuze grond.¹¹¹ De focus van het conflict verplaatste zich van ideologie naar nationalisme en etniciteit. Religie werd een bron van motivatie en identiteit.¹¹² Doordat religie de oude ideologieën zoals het Marxisme en het socialisme langzaam ging vervangen ontwikkelde religie zich als tegenhanger van het liberalisme en kapitalisme van het Westen. Het Westen begon religie steeds meer als een dreiging te ervaren en ging het bestempelen als fundamentalisme.¹¹³ Fundamentalisme wordt in het Westen over het algemeen opgevat als extreme rechtzinnigheid in religieus opzicht. Fundamentalisten verzetten zich volgens de meerderheid in het Westen tegen de sociale orde in het Westen en wijzen moderne inzichten en ontwikkelingen af. Het Westen ervaart het moslimfundamentalisme als dreiging voor de westerse wereld.¹¹⁴ Fundamentalisme wordt, zoals in de vorige paragraaf al aangegeven, veelal met fysiek geweld geassocieerd.

Zoals blijkt uit het onderzoek van Marty en Appleby is fundamentalisme echter niet per definitie fysiek gewelddadig. Fundamentalisme draait om het verdedigen van een identiteit. Dit wordt bewerkstelligd door terug te keren naar de fundamentele van een religie. Marty en Appleby geven in hun onderzoek voorzichtig de volgende definitie van fundamentalisme weer, "Islamic fundamentalism is the reaffirmation of foundational principles and the effort to reshape society in terms of those reaffirmed fundamentals. This involves the effort to call Muslims back to the path of Islam, an assertive surge of Islamic feeling which pervades the Islamic world, and the reliance on Islamic fundamental principles to meet the needs and challenges of contemporary times."¹¹⁵

¹⁰⁹ Mahmood, *Politics of piety* 44.

¹¹⁰ Mahmood, *Politics of piety* XVIII.

¹¹¹ M. Juergensmeyer, *Global Rebellion, Religious challenges to the secular state, from Christian militias to al Qaeda* (London 2008) 17-26.

¹¹² Ruthven, *Fundamentalism* 3.

¹¹³ Ruthven, *Fundamentalism* 4.

¹¹⁴ Juergensmeyer, *Global Rebellion* 26-38.

¹¹⁵ Marty en Appleby, *Fundamentalisms Observed* 347.

5.3.1 Tegengestelde politieke strategie

Door de toename van onder andere technologie, wetenschap, globalisering, secularisatie en communicatie heeft de mens de afgelopen decennia meer keuzen gekregen. Deze toename aan keuzen komt voornamelijk vanuit het Westen en is verspreid over de wereld door kolonisatie. De mens is moderner en rationeler geworden, waardoor religie niet meer voor iedereen benodigd was om gebeurtenissen te verklaren.¹¹⁶ Religie verloor door modernisering voor het grootste deel van de westerse samenleving haar betekenis en werd uit het publieke domein verbannen. De meeste moslims binnen islamitische politieke bewegingen willen religie graag in het publieke domein behouden. Zij denken dit te kunnen bewerkstelligen door individuen aan te moedigen de islam in het dagelijks leven te beoefenen. Hierdoor bestaat volgens hen de kans dat de kloof tussen het religieuze discours en de praktische realiteit afneemt.¹¹⁷ Islamisme bevordert het idee dat de islam een compleet systeem is van waarden, overtuigingen en praktijken, dat alle terreinen van het leven beslaat.¹¹⁸

Door de opkomst van de fundamentalistische bewegingen zoals bijvoorbeeld de Taliban, ging de wereld zich bekommeren om het lot van vrouwen.¹¹⁹ Volgens de westerse wereld mochten de Arabische vrouwen nauwelijks werken of onderwijs volgen. De vrouwen werden neergezet als zwijgende gesluierde personen die gered moesten worden van het barbaarse fanatisme van 'de man'.¹²⁰ Het lot van deze vrouwen kwam symbool te staan voor dat van moslimvrouwen in het algemeen. Hiermee ontstond voor de Verenigde Staten een reden om moslimvrouwen in de hele wereld te redden met de westerse waarden. In november 2001 gaf Laura Bush, de vrouw van de voormalige president van de Verenigde Staten George Bush, weer, "De strijd tegen terrorisme is ook een strijd voor de rechten en waardigheid van vrouwen."¹²¹

5.3.2 Tegengestelde politieke strategie vrouwenrechten

Het Westen zet moslimvrouwen vaak neer als slachtoffers van een repressief maatschappelijk systeem dat zo wreed is dat de meeste vrouwen in moslimgemeenschappen niet eens beseffen dat ze rechten zouden horen te hebben.¹²² Langzaam zijn de beleidmakers in het Westen zich superieur gaan voelen aan de moslimwereld. De vermeende inferieure status van vrouwen binnen de islam wordt nog altijd aangevoerd als rechtvaardiging voor culturele en politieke interventie door het Westen.¹²³ In het onderzoek van Esposito en Mogahed *Wie spreekt namens de islam?* onder moslims in de Arabische wereld komt naar voren dat het idee van het Westen dat Arabische vrouwen staan te popelen om bevrijd te worden van de islamitische cultuur niet wordt gestaafd door de onderzoeksgegevens.¹²⁴ Hoewel

¹¹⁶ A. Anter, P. Breiner, W. Schluchter en G. Poggi, 'Max Webers Theorie des Modernen Staates: Herkunft, Struktur und Bedeutung' *Political theory*, 26, 4 (1998) 583-590.

¹¹⁷ Clark, 'Islamist Women in Yemen' 168.

¹¹⁸ Clark, 'Islamist Women in Yemen' 168.

¹¹⁹ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 102.

¹²⁰ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 102.

¹²¹ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 98.

¹²² Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 98.

¹²³ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 103.

¹²⁴ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 106.

vrouwen veel waarden van het Westen bewonderen, verlangt de meerderheid er niet naar meer op westerse vrouwen te lijken. Ze zijn voor gelijkheid tussen seksen, maar willen dit op hun eigen voorwaarden en in hun eigen culturele context bewerkstelligen.¹²⁵

Uit de vergelijking tussen de Verenigde Staten en Egypte in paragraaf 5.1 en 5.2 blijkt dat het beleid van de Verenigde Staten op een aantal punten verschilt met de opvattingen van de meeste vrome vrouwen in Egypte. Zoals al in hoofdstuk 4 te lezen was, komen de vier meest cruciale beperkingen opgesteld door de Verenigde Staten ten aanzien van vrouwenrechten niet overeen met de ervaringen van de meeste Egyptische moslimvrouwen. Een meerderheid in de westerse samenleving begrijpt niet waarom vrouwen deelnemen aan religieuze bewegingen die velen ervaren als onderdrukkende bewegingen.¹²⁶ De Verenigde Staten willen vrouwen bevrijden uit deze bewegingen en streven naar gelijke rechten tussen mannen en vrouwen. Om dit te bereiken zetten zij de rechten van vrouwen in de Arabische wereld bovenaan de agenda. Aan de hand van bovengenoemde punten wordt hieronder de tegengestelde politieke strategie van de Verenigde Staten en Egypte ten aanzien van vrouwenrechten uiteengezet.

De meerderheid in de westerse wereld begrijpt niet waarom vrouwen deelnemen aan religieuze bewegingen die velen ervaren als onderdrukkende bewegingen. De meerderheid van de vrouwen in het onderzoek van Esposito en Mogahed geven echter aan dat de sharia tenminste als een bron voor de wetgeving moet dienen. Moslimvrouwen beschouwen de islam niet als iets dat hun vooruitgang in de weg staat. Integendeel, voor velen van hen is de islam een cruciaal onderdeel van vooruitgang.¹²⁷ Vrouwen hebben diverse redenen om zich aan te sluiten bij fundamentalistische bewegingen. Zij kunnen zich aansluiten om symbolisch de westerse culturele en economische macht af te wijzen.¹²⁸ Vrouwen die zich aansluiten bij fundamentalistische bewegingen worden moreel en materieel beloond. Fundamentalistische bewegingen hebben vaak meer aan vrouwen te bieden dan een bureaucratische corrupte overheid. Vrouwen ontvangen binnen de beweging respect. Zij ervaren de voordelen van het welvaartsprogramma van de beweging.¹²⁹

De meerderheid van de vrouwen in Egypte vinden niet dat zij dezelfde rechten zouden moeten krijgen als mannen. Zij geven aan dat mannen en vrouwen een andere rol in de maatschappij vervullen. Wanneer vrouwen dezelfde rechten als mannen krijgen, betekent dit echter niet dat vrouwen ook eerlijk en rechtvaardig worden behandeld. Wanneer mensen hetzelfde worden behandeld, hoeft dit niet per definitie eerlijk te zijn.¹³⁰ Vanuit veel moslimvrouwen bestaat boosheid richting het buitenlandbeleid van de Verenigde Staten. Ondanks deze boosheid willen de meeste moslimvrouwen de Verenigde Staten de hand reiken om de dialoog aan te gaan om zo het wederzijdse begrip tussen de islam en het Westen te

¹²⁵ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 104.

¹²⁶ Ruthven, *Fundamentalism* 71-72.

¹²⁷ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 111.

¹²⁸ Ruthven, *Fundamentalism* 75.

¹²⁹ Ruthven, *Fundamentalism* 77.

¹³⁰ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 114.

bevorderen.¹³¹ Het beleid van de Verenigde Staten kan zich niet richten op het redden van moslimvrouwen zonder hun cultuur en waarden te respecteren. De Verenigde Staten moeten begrijpen wat moslimvrouwen het meest belangrijk vinden en wanneer zij een beleid willen uitvoeren moeten zij voorzichtig, consistent en met respect te werk gaan.¹³²

Het is belangrijk dat moslimvrouwen zelf aan kunnen geven waar hun prioriteiten liggen. Deze prioriteiten moeten als uitgangspunt dienen voor een eventueel beleid vanuit de Verenigde Staten. In dit beleid is het zeer van belang aandacht te schenken aan het cultureel zelfbehoud van moslimvrouwen in Egypte. De meerderheid van de vrouwen in het onderzoek van Esposito en Mogahed geven aan dat de economische ontwikkelingen en politieke hervormingen de meest dringende kwesties zijn.¹³³ Meer gelijkheid tussen sekse en meer politieke participatie door vrouwen kunnen enkel aan de orde worden gesteld als daarvoor eerst het grotere probleem van autoritarisme in grote delen van de moslimwereld wordt aangepakt.¹³⁴ Zowel moslimmannen als vrouwen geven in het onderzoek van Esposito en Mogahed aan dat de Verenigde Staten onterecht vrouwen als meest belangrijke focus hebben en democratie als een bijproduct hiervan beschouwen. Zij geven weer, "Terwijl de Verenigde Staten vrouwen boven aan de agenda hebben gezet als primair aandachtsgebied in het buitenlandbeleid ten aanzien van het Midden-Oosten, is het noodzakelijk om net zo veel moeite en aandacht te besteden aan het bevorderen van de democratie, omdat beide kwesties niet los van elkaar kunnen worden gezien. Er kan geen sprake zijn van werkelijke democratie in de moslimwereld als vrouwen niet worden erkend als volwaardige en gelijkwaardige deelnemers aan alle onderdelen van het leven. Wil men een democratisch systeem dat inclusief, representatief en stabiel is, dan zijn vrouwen daarvoor nodig. Het is daarom cruciaal dat democratie niet wordt beschouwd als een bijproduct van vrouwenemancipatie, het is eerder een essentieel onderdeel ervan."¹³⁵

¹³¹ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 108.

¹³² Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 121.

¹³³ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 122.

¹³⁴ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 122.

¹³⁵ Esposito en Mogahed, *Wie spreekt namens de islam?* 122.

6. Veldonderzoek

In hoofdstuk 3, 4 en 5 zijn de opvattingen van minister Clinton van de Verenigde Staten en van vrome moslimvrouwen in Egypte weergegeven. Deze opvattingen zijn weergegeven aan de hand van primaire en secundaire literatuur. Door de bestudering van dit bronmateriaal was het mogelijk een vergelijking te op te stellen tussen de opvattingen van beiden. Deze vergelijking op het gebied van vrouwenrechten en de invloed van een democratische overheid op de rechten van de vrouw heb ik ter discussie gesteld door, via een interview via skype op 11 juni 2012, mijn bevindingen voor te leggen aan drie Egyptische vrouwen, Lamia Elsadek, Nashwa Habib en Virginia Saiz. Deze drie Egyptische vrouwen zijn woonachtig in Cairo in Egypte. Zij zijn aanhangers van de religie de islam. Deze vrouwen werken voor Plan Egypt. Plan is een internationale kindgerichte ontwikkelingsorganisatie. Plan steunt kinderen in ontwikkelingslanden en werkt aan blijvende verbeteringen in hun levensomstandigheden en toekomstperspectieven. Hierbij besteedt Plan extra aandacht aan meisjes omdat zij worden achtergesteld en gediscrimineerd ten opzichte van jongens, terwijl juist meisjes de armoedespiraal kunnen doorbreken volgens Plan.

In de discussie met Lamia, Nashwa en Virginia heb ik mij vooral gefocust op de punten waar ik een tegenstelling tussen de Verenigde Staten en Egypte heb gevonden in de literatuur. Ten eerste waren dit de verschillende opvattingen tussen de Verenigde Staten en Egyptische vrouwen ten aanzien van de begrippen autonomie en emancipatie. Ten tweede heb ik de politieke strategie van de Verenigde Staten en Egypte ter discussie gesteld. Hierbij lag de nadruk op de vraag hoe Egyptenaren denken over de inmenging van de Verenigde Staten in het beleid van Egypte en of de strategie van de Verenigde Staten overeenkomt met de strategie van Egypte of fundamenteel anders is. Ten derde heb ik gevraagd of de Egyptische vrouwen voor of tegen een samenwerking zijn met Clinton en/ of zij deze samenwerking juist blokkeren door eventuele anti-Amerikaanse sentimenten door het optreden van de Verenigde Staten nu en in het verleden.

6.1 Autonomie en emancipatie

De Egyptische vrouwen Lamia, Nashwa en Virginia uit Cairo hebben een omschrijving gegeven van de begrippen autonomie en emancipatie. Autonomie is volgens de vrouwen het recht tot zelfbestuur. Om zelfbestuur te bereiken is absolute vrijheid van gedachte en handeling benodigd. Emancipatie betekent volgens de Egyptische vrouwen vrij zijn van onderdrukking, onrecht en sociale en culturele gedwongen verbintenissen. Een vrouw is werkelijk geëmancipeerd wanneer zij vrij is en zich in de mogelijkheid bevindt onderwijs te volgen, deel te nemen aan het arbeidsproces, kennis te vergaren en wanneer zij in staat is een eigen keuze te maken over de manier waarop zij haar leven wil invullen. Hiermee geven Lamia, Nashwa en Virginia een andere betekenis aan emancipatie dan de Verenigde Staten. Zij geven aan de mogelijkheid te ervaren tot deelname aan onderwijs en het arbeidsproces en hierover eigen keuzen te kunnen maken.

6.2 Politieke strategie

De Egyptische vrouwen Lamia, Nashwa en Virginia uit Cairo geven aan dat inmenging van de Verenigde Staten met betrekking tot vrouwenrechten acceptabel is zolang het binnen de grenzen is en in overeenstemming met de waarden en behoeften van de samenleving in Egypte. Inmenging is echter enkel acceptabel wanneer het beleid niet opgedrongen of geforceerd wordt door de Verenigde Staten. Er mag geen dreiging of druk vanuit de Verenigde Staten uitgaan en beleidsmakers in Egypte moeten de mogelijkheid hebben het beleid van de Verenigde Staten te weigeren. Wat betreft het beleid over vrouwenrechten van de Verenigde Staten bestaat er geen overeenkomst tussen de Verenigde Staten en Egypte. Het doel van de Verenigde Staten is in grote lijnen acceptabel, maar echter niet in overeenstemming met de waarden van de Egyptische samenleving. De Egyptische vrouw wil emanciperen en deelnemen aan het educatie-, arbeids- en politieke proces, echter wel via een andere strategie dan het beleid van de Verenigde Staten. De Egyptische vrouwen geven aan dat de doelen van de Verenigde Staten en de vrome Egyptische moslimvrouwen overeen kunnen komen, de manier om de doelen te bereiken komen niet overeen en zullen ook niet overeen gaan komen.

6.3 Mogelijke samenwerking Verenigde Staten en Egypte

De geïnterviewde Egyptische vrouwen geven aan dat er vanuit het verleden onder de Egyptische bevolking een afkeuring van het beleid van de Verenigde Staten bestaat. Veel Egyptenaren zijn ontevreden over de manier waarop de Verenigde Staten de oorlog in Irak leidde en de overweldigende steun die de Verenigde Staten aan Israël boden en alsnog bieden. De Egyptische vrouwen geven echter wel aan dat zij twijfels hebben aangaande de anti-Amerikaanse sentimenten in Egypte in het algemeen. Egyptische burgers voelen geen grote wrok tegen de Verenigde Staten en behandelen de Amerikanen op een vriendelijke manier. Het is echter wel zo dat wanneer de burgers het niet eens zijn met het beleid van de Verenigde Staten zij hier fel tegenin gaan. Wat betreft vrouwenrechten staan zij niet afwijzend tegenover dit gegeven van de Verenigde Staten, zij staan wel afwijzend tegenover de druk van de Verenigde Staten om vrouwenrechten op een westerse wijze te implementeren.

Op de vraag aan de Egyptische vrouwen of zij eveneens het idee hebben dat minister Clinton zich op de vrome moslimvrouw richt, en of deze focus juist is, geven de vrouwen aan inderdaad het idee te hebben dat minister Clinton zich richt op deze groep vrouwen. Zij geven aan dat zij niet begrijpen waarom Clinton juist voor deze groep vrouwen kiest. Zij denken dat het beter zou zijn geweest wanneer Clinton zich meer zou richten op vrouwen in het algemeen in de Arabische wereld.

7. Conclusie

In deze conclusie wordt de analyse, aan de hand het onderzoek naar primaire en secundaire literatuur en het veldonderzoek, weergegeven betreffende de behoefte van de meerderheid van de vrome moslimvrouwen in Egypte ten aanzien van de aanmoediging van vrouwenrechten door minister Clinton vanuit de Verenigde Staten. De centrale vraag in dit onderzoek luidt in hoeverre de vrome moslimvrouw in Egypte en de minister van Buitenlandse Zaken Hillary Clinton van de Verenigde Staten bondgenoten of opposanten zijn in de strijd voor vrouwenrechten. Naar aanleiding van mijn onderzoek kan ik concluderen dat minister Clinton van de Verenigde Staten en de meerderheid van de vrome moslimvrouwen in Egypte teveel verschillen om bondgenoten te kunnen zijn. Zij stellen van elkaar afwijkende prioriteiten en hebben verschillende interpretaties betreffende de cruciale begrippen autonomie en emancipatie. Hierdoor strijden zij beide op een andere manier voor vrouwenrechten. Zij streven een verschillend politiek beleid na en spreken niet dezelfde culturele en religieuze taal. Hierdoor lijkt het op dit moment onmogelijk om tot één universeel beleid ten aanzien van vrouwenrechten te komen.

Vrome moslimvrouwen in Egypte hebben een andere notie van autonomie en emancipatie dan de Verenigde Staten weergegeven in hun beleid. De meerderheid van de vrouwen in Egypte voert haar eigen emancipatiestrijd. Er zijn meerdere manieren om naar emancipatie te kijken. Vrouwen in Egypte willen volgens eigen waarden emanciperen en verlangen niet naar een leven zoals in het Westen. Zij ervaren het gebrek aan bescheidenheid van vrouwen de westerse samenleving veelal als een achtergestelde culturele status van vrouwen in het Westen. De meeste Egyptische vrouwen strijden voor vrijheid van gedachte en handeling, van onderdrukking, onrecht en gedwongen verbintenissen en voor de mogelijkheid tot het volgen van onderwijs, arbeidsproces en eigen keuzen over de invulling van haar leven. Deze strijd willen zij voeren binnen de waarden en normen van de eigen religie, de islam.

Er kan gesteld worden naar aanleiding van dit onderzoek dat Egyptische vrouwen over het algemeen de samenwerking met de Verenigde Staten tegenhouden. De Egyptische vrouwen vinden het beleid van de Verenigde Staten in grote lijnen acceptabel. Toch vinden zij geen overeenstemming met de Verenigde Staten omdat het beleid van Clinton niet in overeenstemming is met de waarden van de Egyptische samenleving. De Egyptische vrouwen willen deelnemen aan educatie en het arbeids- en politieke proces, echter wel volgens een andere strategie dan de Verenigde Staten voorschrijven. De doelen van Egyptische vrouwen en Clinton komen deels overeen, de manier om deze doelen te bereiken verschilt echter fundamenteel. Vrouwen in Egypte die zich hebben aangesloten bij een da'wa beweging willen leven volgens de religieuze tradities van de islam. Deze vrouwen voeren heftige debatten over de rechten van de vrouw. Zij voeren deze debatten juist volgens de religieuze traditie.

Er kan eveneens gesteld worden naar aanleiding van dit onderzoek dat de politieke strategie van Egypte en de Verenigde Staten fundamenteel verschillen van elkaar in uitwerking. Beiden streven andere

oplossingen en strategieën na voor hetzelfde maatschappelijke en politieke probleem. Vooral vanuit de Verenigde Staten heerst veel onbegrip voor de situatie in Egypte. De Verenigde Staten en Egypte werken vanuit verschillende sociale en politieke contexten. De Verenigde Staten houden teveel vast aan een seculier liberale context. Hierdoor streven beiden een andere wereld orde na.

De geïnterviewde Egyptische vrouwen geven weer dat inmenging van de Verenigde Staten in het politieke beleid van Egypte acceptabel is zolang het in overeenstemming is met de waarde en behoefte van de Egyptische samenleving. De Verenigde Staten mogen geen beleid opdringen. Er mag geen dreiging of druk vanuit de Verenigde Staten bestaan en Egypte moet in de positie zijn het beleid van de Verenigde Staten te weigeren. Deze vorm van vrijheid die de Egyptenaren wensen is in overeenstemming met de vorm van vrijheid die president Obama noemt het National Security Strategy.¹³⁶ De meerderheid van de Egyptenaren staan afwijzend tegenover de druk die de Verenigde Staten opvoeren om vrouwenrechten op een westerse manier te implementeren.

Op de vraag of minister Clinton van Buitenlandse Zaken van de Verenigde Staten en Egyptische vrome moslimvrouwen bondgenoten of opposanten zijn in de strijd voor vrouwenrechten kan enkel geantwoord worden dat zij momenteel opposanten zijn. Er bestaan teveel verschillen tussen beiden. Zij begrijpen elkaars beleid niet doordat zij niet dezelfde prioriteiten stellen en niet dezelfde culturele en religieuze taal spreken op dit gebied. Een cultuurbarrière zorgt voor onbegrip en miscommunicatie. De Verenigde Staten moeten rekening houden met de positie en de opvatting van vrome moslimvrouwen. Zij moeten beseffen dat er verschillende bevolkingsgroepen leven in Egypte met verschillende religieuze opvattingen en tradities. Wanneer zij onderscheid maken tussen bijvoorbeeld feministische vrouwen en vrome vrouwen in Egypte kunnen zij hun discours aanpassen aan de doelgroep. Deze aanpassing kan enkel bewerkstelligd worden door met elkaar in dialoog te gaan en elkaars standpunten en waarden proberen te begrijpen. Op deze manier kunnen beide partijen nader tot elkaar komen en naar een beleid streven waarbij consensus bestaat over begrippen in het beleid en de uitwerking van het beleid. Vrome moslimvrouwen begrijpen dan waarschijnlijk beter dat de Verenigde Staten met het beleid dat zij willen voeren enkel de vrouwen willen steunen in de strijd voor vrouwenrechten. De Verenigde Staten zullen meer de religieuze en culturele context van de vrome vrouwen in Egypte begrijpen en beseffen dat zij het beleid naar de prioriteiten en waarden van de vrouwen in de Egyptische samenleving moet aanpassen.

Dit onderzoek is gericht op vrome moslimvrouwen in Egypte. Hiervoor is gekozen voor Egypte omdat Egypte een voortrekkersrol vervult in de Arabische wereld. De uitkomst van dit onderzoek heeft betrekking op Egypte. Het is goed mogelijk dat wanneer het onderzoek naar vrouwenrechten in de Arabische wereld verricht wordt naar een ander land in de uitkomst van dit onderzoek zal verschillen aan deze uitkomst.

¹³⁶ Obama, National Security Strategy 37.

8. Literatuurlijst

- Anter, A., Breiner, P., Schluchter, W., en Poggi, G., 'Max Webers Theorie des Modernen Staates: Herkunft, Struktur und Bedeutung' *Political theory*, 26, 4 (1998) 583-590.
- Clark, J.A., 'Islamist Women in Yemen. Informal Nodes of Activism', in: *Islamic Activism. A social Movement theory approach* door Wiktorowicz, Q., (Bloomington 2004).
- Clinton, H.R., *Speech on the Human Rights Agenda for the 21st Century* (14 december 2009) <http://www.americanrhetoric.com/speeches/hillaryclintonhumanrightsagenda.htm> (13 maart 2012).
- Clinton, H.R., *The First Quadrennial Diplomacy and Development Review* (Washington 2010).
- Esposito, J. en Mogahed, D., *Wie spreekt namens de islam? Wat een miljard moslims werkelijk denken* (New York 2008).
- Gerges, F.A., *America and political Islam: clash of cultures or clash of interests?* (Cambridge 1999).
- Gordon, J. en Ikeda, M., 'Nasser's Blessed Movement: Egypt's Free Officers and the July Revolution' *Britisch journal of Middle Eastern studies*, 21, 1 (1994).
- Hopwood, D., *Egypt: Politics and Society 1945-1990* (Londen 1991).
- Hoveyda, F., 'Arab Women and the Future of the Middle East' *American Foreign Policy Interests*, 27 (2005).
- Juergensmeyer, M., *Global Rebellion, Religious challenges to the secular state, from Christian militias to al Qaeda* (London 2008).
- Lynch, D.J., Fam, M. en Atlas, T., 'Egypt's Economy Needs to Change. It Won't' *Business week* 0, 4218 (2011) 13-14.
- Little, D., *American Orientalism: The United States and the Middle East since 1945* (London 2002).
- Mahmood, S., 'Feminist Theory, Embodiment, and the Docile Agent: Some Reflections on the Egyptian Islamic Revival' *American Anthropological Association* (Chicago 2001) 202-236.
- Mahmood, S., *Politics of Piety: The Islamic Revival and the Feminist Subject* (Princeton 2005).
- Marty, M.E. en Appleby, R.S., *Fundamentalisms Observed* (Chicago 1993).
- Munro, N., 'Clinton cleaning up after Obama's Middle East policy', (versie 21 december 2011) <http://dailycaller.com/2011/12/21/clinton-cleaning-up-after-obamas-middle-east-policy/> (12 februari 2012).
- Prashad, V., *The Darker Nations. A people's history of the third world* (New York 2007).
- Obama, B., *National Security Strategy* (Washington 2010).
- Obama, B., *Remarks at Cairo University* (4 juni 2009) <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09> (12 maart 2012).
- Ruthven, M., *Fundamentalism. A Very Short Introduction* (Oxford 2004).
- Scott, J. en Marshall, G., *A dictionary of sociology* (Oxford 2005).

- Shami, S., Morsy, S., Taminian, L., El-Bakri, Z.B., Kameir, E., *Women in Arab Society: work patterns and gender relations in Egypt, Jordan and Sudan* (Parijs 1999).
- Subramanian, C., 'Hillary Clinton urges strong role for women in Arab world', (versie 13 april 2011) <http://dailycaller.com/2011/04/13/hillary-clinton-urges-strong-role-for-women-in-arab-world/> (12 februari 2012).
- The White House Washington *2010 Country reports on Human Rights Practices* (Washington 2011).
- The White House Washington *Human Rights Report* (Washington 2011).
- The White House Washington *United States National Action Plan on Women, Peace, and Security* (Washington 2011).
- Wing, A.K. en Nadimi, P.P., 'Women's Rights in the Muslim World and the Age of Obama' *Transnational Law & Contemporary Problems* 20 (London 2011) 431-463.